

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
Кафедра теорії та історії держави та права**

РОБОЧА ПРОГРАМА

**навчальної дисципліни «Теорія держави та права»
обов'язкових компонент освітньо-професійної програми
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти**

081 Право (правозастосування)

Кам'янець-Подільський 2024

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 14.08.2024 № 8

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з юридичних дисциплін
Протокол від 13.08.2024 № 7

Розглянуто на засіданні кафедри теорії та історії держави та права (протокол від 12.08.2024 № 1).

Розробники:

1. Професор кафедри теорії та історії держави та права Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор А. М. Шульга.
2. Професор кафедри теорії та історії держави та права Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент І.М. Погрібний.

Рецензенти:

1. Доцент кафедри державно-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна, кандидат юридичних наук, доцент О. С. Передерій.
2. Завідувач кафедри конституційного і міжнародного права факультету № 4 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент Гудзь Т.І.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Шифри та назви галузі знань, код та назва спеціальності, ступень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни
Кількість кредитів ECTS – 5 Загальна кількість годин – 150 Кількість тем – 25	Галузь знань – 08 Право; Спеціальність – 081 Право (правозастосування); Освітня кваліфікація – бакалавр права Бакалавр	Навчальний курс - 1 Семестр – 1, 2 Види контролю: 1-й семестр – залік; 2-й семестр – захист курсової роботи, екзамен.
Розподіл навчальної дисципліни за видами занять:		
денна форма навчання		заочна форма навчання
Лекції – $\frac{44}{\text{(години)}}$;		Лекції – $\frac{10}{\text{(години)}}$;
Семінарські заняття – $\frac{46}{\text{(години)}}$;		Семінарські заняття – $\frac{16}{\text{(години)}}$;
Практичні заняття – $\frac{\quad}{\text{(години)}}$;		Практичні заняття – $\frac{\quad}{\text{(години)}}$;
Лабораторні заняття – $\frac{\quad}{\text{(години)}}$;		Лабораторні заняття – $\frac{\quad}{\text{(години)}}$;
Самостійна робота – $\frac{60}{\text{(години)}}$;		Самостійна робота – $\frac{124}{\text{(години)}}$;
Індивідуальна робота:		Індивідуальна робота:
Курсова робота – $\frac{1, 2}{\text{(кількість; № семестру)}}$		Курсова робота – $\frac{1, 2}{\text{(кількість; № семестру)}}$

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни «Теорія держави та права» є засвоєння здобувачами вищої освіти основних теоретичних понять та категорій теорії держави та права, розуміння ними сутності таких явищ як держава і право, їхню роль у суспільному житті, закономірності побудови правової держави, формування у них високого рівня правової свідомості та правової культури, вміння тлумачити і правильно застосовувати нормативно-правові акти в практичній діяльності, грамотно оцінювати юридичні факти, засвоювати специфічну фахову термінологію, вільно орієнтуватися в сучасному правовому полі.

Завданнями вивчення дисципліни «Теорія держави та права» є пізнання та засвоєння здобувачами вищої освіти основних понять про державу та право, їх сутність, структуру та призначення у системі державотворення; вироблення компетенцій щодо аналізу та застосування отриманих знань; розвиток у здобувачів вищої освіти навиків самостійної творчої роботи при закріпленні теоретичних знань у ході вивчення дисципліни.

Міждисциплінарні зв'язки: навчальна дисципліна «Теорія держави та

права» має предметні зв'язки з навчальними дисциплінами: «Конституційне право», «Цивільне право», «Адміністративне право», «Кримінальне право», «Трудове право», «Історія держави та права України», «Історія держави та права зарубіжних країн», «Юридична деонтологія», «Філософія права», «Історія вчень про право», «Історія держави та права», «Правознавство», «Політологія».

Очікувані результати навчання: у результаті вивчення навчальної дисципліни здобувач вищої освіти повинен

Очікувані результати навчання: у результаті вивчення навчальної дисципліни здобувач вищої освіти повинен:

знати:

- основи теоретико-правових положень, що стосуються виникнення, становлення, розвитку та функціонування держави та права;
- основи юридичних понять і категорій;
- соціальне призначення, місце і роль Національної поліції України у політичній системі і громадянському суспільстві;
- правові основи тлумачення норм права;
- особливості застосовування правових приписів при виконанні своїх службових повноважень;
- основні принципи законності та правопорядку у суспільстві;
- форми і методи поширення правових знань серед населення;
- форми та порядок надання правової допомоги громадянам;

вміти:

- відтворювати основні поняття та категорії дисципліни;
- використовувати засвоєні знання для правильного формулювання складних юридичних понять і категорій з подальшим їхнім використанням при вивченні галузевих дисциплін;
- тлумачити норми права;
- правильно застосовувати правові приписи при виконанні своїх службових повноважень;
- давати правильну оцінку державно-правовим явищам, розуміти їхнє соціальне призначення, місце і роль у політичній системі і громадянському суспільстві;
- знаходити оптимальні способи поширення правових знань серед населення, формувати у громадян повагу до права і закону;
- опановувати нові знання та здобувати навички відповідно до змінених умов та нестандартних ситуацій
- застосовувати базові наукові методи пізнання у своїй практичній діяльності.

Програмні компетентності:

081 Право (правозастосування)

Інтегральна компетентність	Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі у галузі правничої діяльності.	
Загальні компетентності (ЗК)	ЗК.2	Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях
	ЗК.3	Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності
	ЗК.11	Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства; усвідомлення цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідності його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні
	ЗК.12	Здатність усвідомлювати рівні можливості та гендерні проблеми
	ЗК.13	Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя
	ЗК.14	Цінування та повага різноманітності і мультикультурності
Спеціальні (фахові, предметні) компетентності у галузі права (СК)	СК.1	Здатність застосовувати знання з основ теорії та філософії права, знання і розуміння структури правничої професії та її ролі у суспільстві
	СК.3	Цінування та повага до гідності людини як найвищої соціальної цінності, розуміння її правової природи
	СК.4	Здатність застосовувати Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод, а також прецедентну практику Європейського суду з прав людини
	СК.7	Здатність застосовувати норми та інститути права, щонайменше з таких галузей, як: конституційне право, адміністративне право і адміністративне процесуальне право, цивільне і цивільне процесуальне право, трудове право, кримінальне і кримінальне процесуальне право
	СК.12	Здатність аналізувати правові проблеми та обґрунтовувати правові позиції
	СК.13	Здатність до критичного та системного аналізу правових явищ
Програмні результати навчання (РН)	РН.2	Знати та розуміти міжнародні стандарти прав людини, положення Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, а також практику Європейського суду з прав людини
	РН.3	Проводити збір і інтегрований аналіз матеріалів з різних джерел
	РН.5	Давати короткий правовий висновок щодо

		окремих фактичних обставин з достатньою обґрунтованістю
	РН.6	Оцінювати недоліки і переваги певних правових аргументів, аналізуючи відому проблему
	РН.18	Застосовувати в професійній діяльності основні сучасні правові доктрини, цінності та принципи функціонування національної правової системи
	РН.19	Пояснювати природу та зміст основних правових явищ і процесів
	РН.20	Виокремлювати і аналізувати юридично значущі факти і робити обґрунтовані правові висновки

3. Програма навчальної дисципліни

Тема 1. Теорія держави і права як наука та навчальна дисципліна

Система юридичної науки. Теорія держави і права («загальна теорія держави і права») як фундаментальна наука та навчальна дисципліна. Предмет теорії держави та права як гуманітарної науки та навчальної дисципліни. Місце теорії держави і права в системі гуманітарних наук та навчальних дисциплін. Теорія держави і права в системі інших юридичних наук та навчальних дисциплін. Зв'язок теорії держави і права та юридичної практики. Методологія теорії держави та права. Прийоми та засоби дослідження у пізнанні державно-правових явищ. Логічні прийоми загальнотеоретичного пізнання держави і права (аналіз, синтез, індукція, дедукція тощо). Функції теорії держави та права. Методологічна, гносеологічна, евристична, онтологічна, прогностична, ідеологічна, політична та інші функції теорії держави і права. Напрямки розвитку науки «теорія держави і права». Взаємозв'язок і відносна відокремленість напрямків розвитку загальнотеоретичної юриспруденції – «теорія держави» і «теорія права».

Тема 2. Походження держави та права

Організація влади у первісному суспільстві. Особливості внутрішньої структури первісного суспільства. Особливості виникнення європейських держав. Особливості виникнення східних держав. Відмінність влади первісного суспільства від публічної влади в державі. Наукові концепції (теорії) виникнення держави: патріархальна, теологічна, договірна, насилля, психологічна, органічна, історико-матеріалістична тощо. Нетрадиційні теорії походження держави: іригаційна, криміногенна, космологічна тощо. Розклад первісного суспільства і причини (загальні закономірності) виникнення держави. Походження права. Теорії походження права. Співвідношення права і держави.

Тема 3. Держава як соціальний інститут. Типологія держав

Поняття держави та її основні ознаки. Населення як ознака держави. Територія держави. Державна влада як вид публічної влади. Апарат державної влади. Апарат державного примусу. Податкова система. Зв'язок держави і

права. Внутрішня і зовнішня сторони суверенітету як ознаки держави. Національний суверенітет і право націй на самовизначення. Основні теорії розвитку держави. Елітарна, технократична, плюралістичної демократії, конвергенції та ін. Типологія держав. Цивілізаційний та формаційний підходи до типології держави. Особливості держав у межах одного типу держави. Характеристика особливостей держав рабовласницького, феодального, буржуазного соціалістичного та постсоціалістичного суспільства. Державоподібне утворення («квазідержава»). Державність. Сутність держави та її еволюція у процесі історичного розвитку та функціонування держав. Держава соціально-демократичної орієнтації.

Тема 4. Функції держави

Поняття та класифікація функцій держави. Функції сучасної Української держави та її державних органів. Правові форми здійснення державою своїх функцій. Нормотворча, правозастосовна, судова, контрольно-наглядова, установча правові форми діяльності держави. Держава і економіка (загальна характеристика). Основні моделі державного регулювання ринкової економіки. Основні теорії державного регулювання ринкової економіки. Основні завдання економічної політики держави за умов перехідної економіки.

Тема 5. Механізм держави

Поняття механізму держави. Державні органи, установи, підприємства і організації, їх місце і роль у механізмі держави. Недержавні (комерційні) організації: специфічні риси їх функціонування у механізмі держави. Державний апарат. Поняття державного органу, його ознаки і поняття. Система державних органів в Україні. Державна служба. Державний службовець. Посадові особи: поняття, класифікація. Компетенція державних органів: поняття, структура. Місце та роль правоохоронних органів у механізмі держави. Співвідношення системи державних органів та органів місцевого самоврядування в Україні. Електронне урядування.

Тема 6. Форма держави

Поняття форми держави. Її структура та основні риси. Форми державного устрою. Унітарна держава, її основні ознаки. Автономія в унітарній державі. Особливості України як унітарної держави. Федеративна держава, принципи її утворення та правова основа. Взаємовідношення між федеральними органами державної влади і органами влади суб'єктів федерації. Види федерацій. Форма правління. Особливості класифікації форм державного правління. Види монархічних форм правління. Сучасні види монархії. Особливості абсолютних та обмежених монархій. Види республіканських форм правління (управління) (парламентська, президентська, змішана республіка), критерії їх розрізнення. Форма правління в Україні. Державний (політичний) режим: поняття, види. Демократичний політичний режим: поняття, різновиди, основні ознаки. Сутність народовладдя. Основні форми та інститути демократії. Антидемократичний режим: поняття, основні ознаки, різновиди. Тоталітарна та авторитарна форми державного політичного режиму. Форми об'єднань держав. Конфедерація: поняття та ознаки. Історична доля конфедерації. Співдружність держав (регіональні, економічні, політичні, військові та інші союзи, асоціації,

об'єднання тощо), їх відміна від унітарної та федеративної держави.

Тема 7. Суспільство, громадянське суспільство, політична система суспільства

Поняття суспільства. Види суспільства. Соціальні інститути. Концепція громадянського суспільства. Поняття громадянського суспільства. Основні ознаки громадянського суспільства. Інститути (елементи) громадянського суспільства, передбачені Конституцією України. Поняття політики. Види політики. Поняття політичної системи суспільства. Структура політичної системи суспільства. Основні суб'єкти політики. Політичні партії як суб'єкти політики. Нормативне регулювання політичної діяльності. Лобізм.

Тема 8. Демократична, правова, соціальна держава

Поняття демократії, її основні принципи. Демократична держава. Форма та інститут демократії. Інститут Президента України його вітчизняні витoki і сучасність. Теорія і практика розвитку українського парламентаризму. Історія виникнення теорії правової держави. Етапи розвитку ідеї правової державності. Поняття та основні ознаки правової держави. Принципи верховенства права і верховенства закону. Індекс верховенства права. Принцип розподілу державної влади на виконавчу, законодавчу і судову. Україна як демократична держава. Демократизація громадського і державного життя. Поняття і роль опозиції в парламенті і громадянському суспільстві. Україна як правова держава. Конституційне забезпечення принципу розподілу влад. Взаємна відповідальність держави і людини. Система стримувань та противаг, передбачена Конституцією України. Україна як соціальна держава. Державна політика соціальної безпеки. Державна влада і забезпечення соціальної злагоди у суспільстві.

Тема 9. Влада. Державна влада. Теорія поділу влади

Поняття влади. Види влади у суспільстві. Публічна влада. Церковна влада. Корпоративна влада. Влада засобів масової інформації. Політична влада. Поняття державної влади. Ознаки державної влади. Співвідношення державної влади і держави. Теорія поділу влади (поділу влад). Реалізація теорії поділу влади в сучасних державах. Поняття системи «стримувань і противаг». Основні цілі системи «стримувань і противаг». Втілення системи «стримувань і противаг» в Україні відповідно до її Основного Закону.

Тема 10. Право як регулятор суспільних відносин

Термін «право». Поняття права. Об'єктивне (позитивне) право та його ознаки (нормативність, системність, формальна визначеність, вольовий характер, загальнообов'язковість, гарантованість державою). Об'єктивне та суб'єктивне право. Природне та позитивне право. Сутність права. Праворозуміння. Основні сучасні теорії (концепції) праворозуміння. Цінність права. Власна та інструментальна цінність права. Право, політика, економіка. Взаємовплив права і економіки. Право і політика. Право як основа та форма (засіб) здійснення політики держави. Роль політики у визначенні змісту і напрямків правового регулювання. Право та демократія. Правове регулювання форм та інститутів демократії. Роль права у розвитку демократії як засобу здійснення народовладдя. Право як прояв культури суспільства. Принципи

права, їх поняття та класифікація. Принцип верховенства права. Принципи права і цінності. Роль принципів права у правотворчості та правозастосуванні. Право та інтереси. Право і закон, їх співвідношення. Правовий закон.

Тема 11. Право в системі регулювання суспільних відносин

Поняття і основні ознаки соціального регулювання в суспільстві. Система соціального регулювання. Нормативне та ненормативне регулювання суспільних відносин. Поняття соціальних норм. Види соціальних норм. Мораль і право. Морально-правовий вплив на суспільні відносини. Норми права і норми моралі: загальне та особливе. Право і справедливість. Право і релігійні норми. Право і звичаї, їх співвідношення. Право і корпоративні норми. Соціальні і технічні норми. Техніко-юридичні норми. Право і робототехніка.

Тема 12. Правовий статус людини і громадянина

Поняття «людина». Поняття «особа». Поняття «особистість». Поняття «індивід». Поняття «громадянин». Філософські категорії «суб'єкт», «об'єкт» і право. Права і свободи людини, їх поняття. Ознаки прав людини. Види прав людини. Покоління прав людини. Основні етапи історичного розвитку прав і свобод людини. Система гарантій прав і свобод людини. Юридичні гарантії. Роль правоохоронних органів у забезпеченні прав і свобод людини і громадянина. Юридичні обов'язки. Права і свободи людини за Конституцією України. Поняття правового статусу особи. Поняття правового статусу громадянина. Структура правового статусу особи. Структура правового статусу громадянина. Правосуб'єктність як елемент правового статусу громадянина. Права і обов'язки як елемент правового статусу громадянина. Свободи як елемент правового статусу громадянина. Законні інтереси як елемент правового статусу громадянина. Юридична відповідальність як елемент правового статусу громадянина.

Тема 13. Норми права

Поняття норми права та її основні ознаки. Загальний характер та формальна визначеність норми права, загальна обов'язковість, примусовість, невизначеність адресату. Види норм права. Регулятивні і правоохоронні норми права. Дозволяючі (уповноважуючі), зобов'язуючі, забороняючі норми права. Матеріальні й процесуальні норми права: їх взаємозв'язок і відмінність. Класифікація норм права за рівнем їх нормативності: норми-цілі, норми-дефініції, норми-принципи та ін. Колізійні норми. Значення класифікації норм права для їх практичної реалізації. Структура норми права. Гіпотеза, диспозиція, санкція (прості, складні, абсолютно та відносно визначені). Структура регулятивних та правоохоронних норм права. Способи викладу правових норм у статтях законів (прямий, відсильний, бланкетний; казуїстичний, абстрактний). Співвідношення норми права і статті закону.

Тема 14. Форми (джерела) права

Поняття форми (джерела) права. Основні форми права: поняття, види. Правовий (судовий, адміністративний) прецедент. Прецеденти Європейського Суду з прав людини та їх місце в правовій системі України. Правовий звичай: основні ознаки та особливості. Нормативно-правові договори: міжнародні, типові, а також інші (господарські, страхування тощо). Правова доктрина

(положення юридичної науки, наукові коментарі до текстів законодавства тощо). Поняття правового (юридичного) акту. Види правових актів. Нормативно-правовий акт: поняття та ознаки. Закон як акт вищої юридичної сили. Класифікація законів в Україні. Конституція (Основний Закон). Значення Конституції для правової системи суспільства. Закон (у вузькому та широкому значенні). Співвідношення права та верховенства закону. Система підзаконних нормативно-правових актів. Нормативно-правові акти глави держави (Президента України). Правові акти уряду (Кабінету Міністрів України). Юридичні акти міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, їх види, юридична природа. Нормативно-правові акти місцевих органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Локальні нормативно-правові акти (акти підприємств, установ, організацій). Акти Конституційного Суду України, їх юридична природа. Чинність нормативно-правових актів: у часі (вступ в силу та припинення дії нормативно-правового акту), пряма, зворотна і переживаюча; у просторі (територіальний та універсальний принципи); чинність нормативно-правових актів за колом осіб.

Тема 15. Правотворчість

Поняття і основні ознаки правотворчості (організаційно-методичний аспект, інтелектуальна та волява сторони, фінансове та матеріальне-технічне забезпечення). Співвідношення понять «правотворчість» і «правоутворення». Співвідношення понять «правотворчість» і «нормотворчість». Види (класифікація) правотворчості. Правотворчість державних органів. Санкціонована правотворчість. Делегована правотворчість: її переваги і недоліки. Первинна, поточна та кодифікаційна правотворчість. Принципи правотворчої, законодавчої діяльності в Україні. Законодавчий процес. Законодавча ініціатива (право законодавчої ініціативи та форми її реалізації). Основні стадії законодавчого процесу. Регламент законодавчого процесу. Оприлюднення та набуття чинності нормативно-правових актів (законів) за законодавством України. Поняття, основні риси та види законодавчої техніки. Юридична термінологія. Мова закону. Законодавча стилістика. Юридичні конструкції як засоби законодавчої техніки.

Тема 16. Система права. Правова система

Поняття, основні ознаки і структура системи права. Галузь права. Загальна характеристика галузей права в Україні. Інститут права (суміжні інститути права). Предмет і метод правового регулювання як підстави розподілу норм права по галузям права. Публічне та приватне право. Матеріальне і процесуальне право. Поняття та основні риси правового режиму. Поняття і структура правової системи. Система права та правова система, їх співвідношення. Основні типи (сім'ї) правових систем сучасності: романо-германська (континентальна) сім'я; англо-американська сім'я; сім'я релігійного прав; сім'я традиційно-звичаєвого права; змішані правові системи; правові системи міждержавного типу.

Тема 17. Законодавство, його система і систематизація

Поняття законодавства. Система законодавства: поняття, основні риси та структура. Горизонтальна структура системи законодавства України.

Вертикальна структура системи законодавства України. Співвідношення системи права та системи законодавства. Співвідношення міжнародного права і національного права (законодавства) згідно з Конституцією України. Систематизація нормативно-правових актів (законодавства): поняття, принципи, форми. Кодифікація, інкорпорація та облік законодавства. Звід законів, систематичне зібрання законодавства тощо. Кодифікація законодавства в Україні, її головні напрямки та форми.

Тема 18. Правові відносини

Поняття та основні ознаки правових відносин. Правові відносини як форма існування й реалізації юридичних прав та обов'язків. Норми права та правові відносини. Склад (структура) правових відносин. Матеріальні та юридичні аспекти змісту правовідносин. Основні елементи складу правовідносин: суб'єкти, зміст (юридичний, фактичний), об'єкти. Суб'єктивне право: поняття, ознаки. Правомочність як структурний елемент (вид) суб'єктивного права. Юридичний обов'язок: поняття, ознаки, види. Повноваження. Юридична відповідальність. Суб'єкти правовідносин. Правосуб'єктність фізичних осіб. Правоздатність. Дієздатність. Деліктоздатність. Правосуб'єктність юридичних осіб. Публічні (некомерційні) і приватні (комерційні) юридичні особи. Поняття та ознаки юридичної особи. Об'єднання та соціальні спільності як суб'єкти правових відносин. Держава як суб'єкт правових відносин (адміністративних, цивільних, міжнародних та ін.). Об'єкти правових відносин: поняття та ознаки. Види об'єктів правових відносин: їх поняття та види згідно законодавства України. Особливості правового режиму окремих об'єктів правових відносин (земля, корисні копалини, радіаційні речовини тощо). Юридичні факти: поняття та ознаки. Класифікація юридичних фактів. Види юридичних фактів за правовими наслідками: правостворюючі, правозмінюючі, правоприпиняючі. Види юридичних фактів за вольовою ознакою: юридичні дії, події, стани.

Тема 19. Реалізація норм права

Поняття та основні ознаки реалізації норм права. Форми безпосередньої реалізації норм права. Використання прав. Виконання обов'язків. Дотримання заборон. Застосування юридичних норм як правова форма діяльності держави: поняття, ознаки. Підстави застосування юридичних норм. Правозастосовчий процес та його основні стадії. Правова оцінка фактичних обставин. Основні вимоги правильного застосування норм права. Достовірність та точність норми права, що застосовується. Особливості встановлення об'єктивної істини у юридичній справі. Правозастосовча помилка: поняття, види. Акт застосування права: поняття і ознаки. Види актів застосування права за юридичними наслідками, за формою зовнішнього прояву (письмовий, усний, конклюдентний). Відмінність актів застосування права від нормативно-правових актів. Правозастосовча техніка. Особливості та основні вимоги до правозастосовчої техніки. Юридична термінологія та принципи її використання в правозастосовчій діяльності. Прогалини у праві. Аналогія закону, аналогія права та субсидіарне застосування. Шляхи подолання та усунення прогалин у праві.

Тема 20. Тлумачення норм права

Поняття юридичного тлумачення. Поняття тлумачення норм права, його основні риси. З'ясування та роз'яснення змісту юридичних норм (їх окремих елементів). Класифікація тлумачення норм права. Види тлумачення юридичних норм за суб'єктом. Офіційне тлумачення юридичних норм та його види (легальне, автентичне). Юридична природа (наслідків) офіційного тлумачення правових норм, його обов'язковість в правозастосуванні. Неофіційне тлумачення норм права, його основні риси та види. Доктринальне тлумачення правових норм та його значення для правозастосування (науково-практичні коментарі, дослідження права: дисертації, статті, монографії тощо). Професійне та побутове тлумачення норм права. Види тлумачення норм права за обсягом: буквальне, поширювальне (розширене) та обмежувальне тлумачення. Їх значення для правильного, обґрунтованого та законного прийняття юридичного рішення (акту). Нормативне та казуальне тлумачення правових норм (за результатом). Засоби тлумачення норм права, поняття та основні риси. Граматичне (філологічне, семантичне, лінгвістичне) тлумачення норм права. Логічне, історичне, телеологічне та наукове тлумачення правових норм. Акти тлумачення права (інтерпретаційні), їх види та юридичні властивості.

Тема 21. Юридично значуща поведінка

Поняття, ознаки, види юридично значущої («правозначущої») поведінки. Поняття та ознаки правомірної поведінки. Воля, свідомість, інтелектуальні якості особи та правомірна поведінка. Особливості структури (складу) правомірної поведінки. Об'єктивна та суб'єктивна сторони правомірної поведінки. Мотивація правомірної поведінки. Види правомірної поведінки. Маргінальна та конформістська поведінка, умови та причини їх існування у сучасному суспільстві. Соціально шкідлива поведінка. Зловживання правом. Юридична помилка. Поняття та ознаки правопорушення. Об'єктивно протиправна поведінка. Склад правопорушення. Суб'єкт правопорушення та його особливості у різних галузях (інститутах) права. Об'єктивна сторона правопорушення, її ознаки. Причинний зв'язок між правопорушенням та його наслідками. Суб'єктивна сторона правопорушення. Вина. Форми вини (умисел, необережність). Правомірне заподіяння шкоди. Причини та природа правопорушень. Причини злочинності, її основні форми. Методи та форми протидії злочинності в Україні.

Тема 22. Юридична відповідальність

Поняття юридичної відповідальності. Ознаки юридичної відповідальності. Підстави юридичної відповідальності (нормативна, фактична, процесуальна). Види юридичної відповідальності за законодавством України. Функції юридичної відповідальності. Принципи юридичної відповідальності. Стадії юридичної відповідальності. Виникнення юридичної відповідальності, конкретизація юридичної відповідальності, реалізація юридичної відповідальності, звільнення від юридичної відповідальності. Юридична відповідальність та права людини. Презумпція невинуватості як гарантія прав людини та громадянина.

Тема 23. Правова свідомість і правова культура

Поняття та основні риси правової свідомості. Структура правової

свідомості та її елементи. Функції правосвідомості. Види правової свідомості: теоретична, професійна, побутова. Вплив правосвідомості на законотворчу та правозастосовчу діяльність. Правова свідомість співробітника органів внутрішніх справ. Деформація правосвідомості (правовий нігілізм, правовий ідеалізм). Витоки та причини правового нігілізму. Напрямки, засоби та форми його подолання в Україні. Правова культура: її сутність та основні риси. Роль правової культури у формуванні громадянського суспільства та правової держави. Правова культура у законодавчій та правозастосовчій діяльності. Правова культура особи, посадової особи. Співвідношення правової та політичної культури. Професійна правова культура працівника правоохоронних органів: особливості та основні вимоги. Поняття правового виховання та його механізм.

Тема 24. Правове регулювання, його механізм

Правове регулювання. Загальна характеристика. Предмет правового регулювання: поняття та ознаки. Правовий вплив на суспільні відносини. Сфери та межі правового регулювання. Поняття і види сфер та меж правового регулювання. Способи, типи і методи правового регулювання. Автономний (координації) та авторитарний (субординації) методи: поняття та відзнаки. Нормативні та індивідуальні (персоніфіковані) регулятори суспільних відносин. Сфери їх застосування та особливості методів. Механізм правового регулювання: поняття, ознаки. Основні елементи механізму правового регулювання, їх зв'язок та взаємодія. Функції структурних елементів механізму правового регулювання. Стадії механізму правового регулювання. Вимоги до механізму правового регулювання. Шляхи підвищення ефективності правового регулювання в соціальній, демократичній, правовій державі.

Тема 25. Законність і правопорядок

Поняття та соціальна сутність законності. Законність як принцип життя громадянського суспільства. Режим законності у правовій державі. Основні принципи та вимоги законності. Законність та дисципліна. Поняття гарантій законності. Система гарантій законності. Соціальні та ідеологічні гарантії законності. Юридичні гарантії законності: поняття та їх класифікація. Конституційне забезпечення законності. Поняття та значення правопорядку в демократичній державі. Суспільний та правовий порядок: загальне і особливе. Співвідношення правопорядку з законністю та демократією. Основні напрямки із забезпечення законності і правопорядку в Україні. Шляхи та заходи зміцнення законності та правопорядку у діяльності органів внутрішніх справ. Теорія законності та юридична практика.

4. Структура навчальної дисципліни

4.1.1. Розподіл часу навчальної дисципліни за темами (денна форма навчання)

Номер та назва навчальної теми	Кількість годин відведених на вивчення навчальної дисципліни						Вид контролю
	Всього	з них:					
		лекцій	Семінарські заняття	Практичні заняття	Лабораторні заняття	Самостійна робота	
Семестр № 1							
Тема № 1: Теорія держави і права як наука та навчальна дисципліна	6	2	2			2	залік
Тема № 2: Походження держави та права	6	2	2			2	
Тема № 3: Держава як соціальний інститут. Типологія держав	6	2	2			2	
Тема №4: Функції держави	2	0	0	-	-	2	
Тема №5: Механізм держави	6	2	2			2	
Тема №6: Форма держави	6	2	2			2	
Тема №7: Суспільство, громадянське суспільство, політична система суспільства	6	2	2			2	
Тема № 8: Демократична, правова, соціальна держава	6	2	2			2	
Тема № 9: Влада. Державна влада. Теорія поділу влади	2	0	0	-	-	2	
Тема № 10: Право як регулятор суспільних відносин	8	2	2			2	
Тема № 11: Право в системі регулювання суспільних відносин	6	2	2			2	
Тема № 12: Правовий статус людини і громадянина	6	2	2			2	
Тема № 13: Норми права	6	2	2			2	
Тема № 14: Форми (джерела) права	8	2	4			4	
Всього за семестр № 1	75	24	26			30	
Семестр № 2							
Тема № 15: Правотворчість.	6	2	2	-	-	2	
Тема 16: Система права. Правова система.	6	2	2			2	
Тема 17: Законодавство, його система і систематизація.	6	2	2	-	-	2	
Тема № 18: Правові відносини	6	2	2	-	-	2	
Тема № 19: Реалізація норм права.	8	2	2	-	-	4	

Тема № 20: Тлумачення норм права	8	2	2	-	-	4	екза мен
Тема № 21: Юридично значуща поведінка	6	2	2	-	-	2	
Тема № 22: Юридична відповідальність	8	2	2	-	-	4	
Тема № 23: Правосвідомість і правова культура	6	2	2	-	-	2	
Тема № 24 Правове регулювання, його механізм	8	2	2	-	-	4	
Тема № 25: Законність і правопорядок	2	0	0	-	-	2	
Всього за семестр № 2	75	20	20			30	
Всього	150	44	46	-	-	60	

4.1.2. Розподіл часу навчальної дисципліни за темами (заочна форма навчання)

Номер та назва навчальної теми	Кількість годин відведених на вивчення навчальної дисципліни						Вид контролю
	Всього	з них:					
		лекції	Семінарські заняття	Практичні заняття	Лабораторні заняття	Самостійна робота	
Семестр № 1							
Тема № 1: Теорія держави і права як наука та навчальна дисципліна	6	0	0			6	залік
Тема № 2: Походження держави та права	6	0	0			6	
Тема № 3: Держава як соціальний інститут. Типологія держав	6	0	0			6	
Тема №4: Функції держави	2	0	0	-	-	2	
Тема №5: Механізм держави	6	0	0			6	
Тема №6: Форма держави	6	0	0			6	
Тема №7: Суспільство, громадянське суспільство, політична система суспільства	6	0	0			6	
Тема № 8: Демократична, правова, соціальна держава	6	0	0			6	
Тема № 9: Влада. Державна влада. Теорія поділу влади	2	0	0	-	-	2	
Тема № 10: Право як регулятор суспільних відносин	8	2	2			5	
Тема № 11: Право в системі регулювання суспільних відносин	6	0	2			5	
Тема № 12: Правовий статус людини і громадянина	6	0	2			2	
Тема № 13: Норми права	6	2	2			2	
Тема № 14: Форми (джерела) права	8	2	2			4	
Всього за семестр № 1	75	6	10			59	

Семестр № 2							екза мен
Тема № 15: Правотворчість.	6	0	0	-	-	2	
Тема 16: Система права. Правова система.	6	0	0			2	
Тема 17: Законодавство, його система і систематизація.	6	0	0	-	-	2	
Тема № 18: Правові відносини	6	2	2	-	-	2	
Тема № 19: Реалізація норм права.	8	0	0	-	-	4	
Тема № 20: Тлумачення норм права	8	0	0	-	-	4	
Тема № 21: Юридично значуща поведінка	6	2	2	-	-	2	
Тема № 22: Юридична відповідальність	8	0	2	-	-	4	
Тема № 23: Правосвідомість і правова культура	6	0	0	-	-	2	
Тема № 24 Правове регулювання, його механізм	8	0	0	-	-	4	
Тема № 25: Законність і правопорядок	2	0	0	-	-	2	
Всього за семестр № 2	75	4	6			65	
Всього	150	10	16	-	-	124	

4.1.3. Питання, що виносяться на самостійне опрацювання

Перелік питань до тем навчальної дисципліни		Література:
Тема № 1: Загальна теорія держави і права як наука та навчальна дисципліна		Основна: 10, 5, 3 Допоміжна: 4, 7, 9, 18, 23, 30, 38
	1. Система юридичної науки. 2. Загальна теорія держави і права як фундаментальна наука і навчальна дисципліна. 3. Предмет загальної теорії держави і права та її функції. 4. Методологія та методи пізнання держави і права. 5. Загальна теорія держави і права в системі суспільних та юридичних наук	
Тема № 2: Походження держави та права		Основна: 3, 7, 8 Допоміжна: 1, 3, 6, 20, 40
	1. Теорії (наукові концепції) походження держави. 2. Первісне суспільство: організація публічної влади, соціальні норми. 3. Розклад первісного суспільства і причини (загальні закономірності) виникнення держави. 4. Відмінність державної (політичної) влади від публічної влади в первісному суспільстві. 5. Особливості виникнення держав у різних народів світу. 6. Виникнення права.	
Тема №3: Держава як соціальний інститут. Типологія держав		Основна: 3, 7, 8 Допоміжна: 1, 3, 6, 25, 26
	1. Поняття держави, її основні ознаки. 2. Сутність держави. 3. Державний суверенітет. 4. Типологія держав.	
Тема № 4: Функції держави		Основна: 1, 2, 3 Допоміжна: 24, 31, 43, 48
	1. Функції сучасної демократичної держави: поняття, види. 2. Правові форми здійснення функцій держави: поняття, види. 3. Держава і економіка.	
Тема № 5: Механізм держави		Основна: 1,2, 3, 5, 7

	<ol style="list-style-type: none"> 1. Механізм держави: поняття, структура. 2. Види державних органів. 3. Державний апарат сучасних держав. 4. Система державних органів в Україні. 5. Органи місцевого самоврядування в Україні. 6. Державна служба. 7. Електронне урядування. 	Допоміжна: 2, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 19, 21, 26, 28, 33, 39, 40, 43
	Тема № 6: Форма держави	Основна: 2, 5, 6, 7 Допоміжна: 18, 19, 23, 33, 36, 37, 40
	<ol style="list-style-type: none"> 1. Форма держави та її структура. 2. Форма державного правління. 3. Форма державного устрою. 4. Форма державного (політичного) режиму. 5. Україна: особливості державного правління та устрою. 6. Форми об'єднання держав. 	
	Тема № 7: Суспільство, громадянське суспільство, політична система суспільства	Основна: 1, 5, 6, 7 Допоміжна: 13, 14, 15, 18, 19, 22, 23, 24, 26, 28, 32
	<ol style="list-style-type: none"> 1. Поняття суспільства, його види. 2. Поняття громадянського суспільства, його ознаки. 3. Інститути (елементи) громадянського суспільства, передбачені Конституцією України. 4. Поняття політики. Поняття та структура політичної системи. Лобізм. 5. Держава у політичній системі суспільства. 	
	Тема № 8: Демократична, правова, соціальна держава	Основна: 1, 2, 3, 4 Допоміжна: 1, 2, 4, 7, 8, 15, 19, 27, 28, 33, 40
	<ol style="list-style-type: none"> 1. Поняття та основні ознаки демократичної держави. 2. Форми та інститути демократії. 3. Поняття та основні ознаки правової держави. 4. Поняття та основні ознаки соціальної держави. 	
	Тема № 9: Влада. Державна влада. Теорія поділу влади	Основна: 1, 2, 3, 4 Допоміжна: 7, 8, 9, 10, 15, 19, 23, 25, 26, 38
	<ol style="list-style-type: none"> 1. Влада, її поняття, види у суспільстві. 2. Державна влада: поняття, ознаки, співвідношення державної влади і держави. 3. Теорія поділу влади, її реалізація в сучасних державах. 4. Система «стримувань і противаг»: поняття, основні цілі, втілення в Україні відповідно до чинного законодавства. 	
	Тема № 10: Право як регулятор суспільних відносин	Основна: 2, 3, 4, 7 Допоміжна: 19, 23, 32, 35, 40, 44
	<ol style="list-style-type: none"> 1. Походження права. 2. Поняття права. Об'єктивне і суб'єктивне право. 3. Сутність права. Сучасні концепції праворозуміння. 4. Функції права. 5. Принципи права. 6. Цінність права. 7. Право і політика, економіка. 	
	Тема № 11: Право в системі регулювання суспільних відносин	Основна: 2, 3, 4, 7 Допоміжна: 2, 4, 7, 8, 15, 19, 28
	<ol style="list-style-type: none"> 1. Нормативне і ненормативне регулювання суспільних відносин. 2. Соціальні норми: поняття, види. 3. Право і мораль. 4. Право і звичаї. 	

	5. Право і релігійні норми. 6. Право і корпоративні норми. 7. Право і технічні норми.	
	Тема № 12: Правовий статус людини і громадянина	
	1. Поняття «людина», «особа», «особистість», «індивід», «громадянин». 2. Структура правового статусу людини і громадянина. 3. Права і свободи людини, їх поняття, ознаки, види. 4. Права, свободи і обов'язки людини і громадянина за Конституцією України 1996 року. 5. Гарантії прав і свобод людини і громадянина.	Основна: 3, 4, 7, 9 Допоміжна: 19, 23, 32, 35, 40, 46
	Тема № 13: Норми права 1. Поняття норми права, її основні ознаки. 2. Структура норми права. 3. Способи викладу правових норм у статтях нормативно-правових актів. 4. Види норм права.	Основна: 1, 5, 6 Допоміжна: 16, 21, 24, 38
	Тема № 14: Форми (джерела) права	Основна: 5, 6, 8, 9
	1. Поняття та види форм (джерел) права. 2. Нормативно-правовий акт: поняття та ознаки. 3. Закон, його поняття, основні ознаки та види. 4. Підзаконний нормативно-правовий акт, його поняття, основні ознаки та види. 5. Чинність нормативно-правових актів	Допоміжна: 2, 3, 4, 7, 8, 9, 10, 15, 16, 19, 21, 22, 24, 28, 29, 31, 40
	Тема № 15: Правотворчість	Основна: 5, 6, 8, 9
	1. Правоутворення: поняття, етапи. 2. Поняття правотворчості, її функції і принципи. 3. Види (класифікація) правотворчості. 4. Стадії правотворчого процесу. 5. Правотворча техніка як вид юридичної техніки.	Допоміжна: 2, 4, 7, 8, 15, 19, 28
	Тема № 16: Система права. Правова система	Основна: 5, 6, 8, 9
	1. Система права: поняття, структура. Предмет і метод правового регулювання. 2. Публічне і приватне право. 3. Співвідношення міжнародного та національного права.. 4. Правова система: поняття, структура, типологія.	Допоміжна: 15, 19, 33, 43
	Тема № 17: Законодавство, його система і систематизація Правосвідомість і правова культура	Основна: 6, 8, 9, 10
	1. Поняття законодавства. 2. Система законодавства: поняття, структура. 3. Поняття систематизації нормативно-правових актів та її форми. 4. Юридичні колізії. Колізії у законодавстві.	Допоміжна: 34, 35, 36, 45, 48
	Тема № 18: Правові відносини	Основна: 6, 8, 9, 10
	1. Поняття та основні ознаки правовідносин. 2. Склад (структура) правових відносин. 3. Суб'єкти правовідносин. 4. Об'єкти правових відносин: поняття, види. 5. Зміст правових відносин. 6. Юридичні факти: поняття, види.	Допоміжна: 2, 3, 4, 7, 8, 11, 15, 19, 28, 31, 48
	Тема № 19: Реалізація права	Основна: 6, 8, 9, 10

	<ol style="list-style-type: none"> 1. Реалізація права: поняття, види. 2. Застосування юридичних норм. 3. Основні стадії правозастосовного процесу. 4. Правова кваліфікація. Правозастосовна помилка. 5. Акт застосування права: поняття, ознаки. 6. Прогалини у законодавстві, способи їх подолання. 	Допоміжна: 2, 4, 7, 8, 15, 19, 28
	Тема № 20: Тлумачення норм права	Основна: 1, 5, 6
	<ol style="list-style-type: none"> 1. Поняття тлумачення норм права, його основні види. 2. Способи тлумачення норм права. 3. Офіційне тлумачення юридичних норм: поняття, види. 4. Неофіційне тлумачення норм права: поняття, види. 5. Види тлумачення норм права за обсягом їх правового змісту. 6. Акти тлумачення норм права (інтерпретаційні), їх види. 	Допоміжна: 2, 4, 7, 8, 15, 19, 28, 34
	Тема № 21: Юридично значуща поведінка	Основна: 1, 5, 8
	<ol style="list-style-type: none"> 1. Юридично значуща поведінка: поняття, види. 2. Поняття та ознаки правомірної поведінки. 3. Види правомірної поведінки. 4. Зловживання правом: поняття, ознаки, види. 5. Правопорушення: поняття, ознаки, види. 6. Об'єктивно протиправне діяння. 7. Склад правопорушення: поняття, структура. 	Допоміжна: 2, 4, 7, 8, 15, 19, 28, 32
	Тема № 22: Юридична відповідальність	Основна: 1, 5, 7, 9
	<ol style="list-style-type: none"> 1. Поняття та ознаки юридичної відповідальності. 2. Підстави юридичної відповідальності. 3. Види юридичної відповідальності. 4. Функції та цілі юридичної відповідальності. 5. Принципи юридичної відповідальності. 	Допоміжна: 2, 4, 7, 8, 15, 19, 28, 32
	Тема № 23: Правова свідомість і правова культура	Основна: 1, 5, 7, 9
	<ol style="list-style-type: none"> 1. Правосвідомість: поняття, ознаки. 2. Структура, функції, види правосвідомості. 3. Деформація правосвідомості: поняття, види. 4. Правова культура. Правове виховання. 	Допоміжна: 2, 4, 7, 8, 15, 19, 28
	Тема № 24: Правове регулювання, його механізм	Основна: 1, 5, 7, 9, 10
	<ol style="list-style-type: none"> 1. Поняття правового регулювання. 2. Способи, типи, методи правового регулювання. 3. Види правового регулювання. 4. Механізм правового регулювання: поняття, елементи, стадії. 	Допоміжна: 4, 7, 8, 15, 19, 28, 32
	Тема № 25: Законність і правопорядок	Основна: 1, 4, 5, 7, 9, 10
	<ol style="list-style-type: none"> 1. Поняття законності, її принципи. 2. Поняття та види гарантій законності. 3. Правопорядок. 4. Співвідношення законності і правопорядку 	Допоміжна: 7, 8, 15, 19, 28, 32, 47

5. Індивідуальні завдання

5.1.1. Теми рефератів

Навчальним планом не передбачено

5.1.2. Теми курсових робіт

1. Поняття держави, її основні ознаки
2. Форма держави, її поняття, структура
3. Форма державного устрою
4. Форма державного правління
5. Форма державного (політичного) режиму
6. Механізм держави, його поняття, структура
7. Поняття громадянського суспільства, його основні ознаки
8. Правовий статус людини та громадянина: поняття, структура
9. Права людини
10. Поняття та основні ознаки правової держави
11. Об'єктивне та суб'єктивне право. Сутність права.
12. Співвідношення права, політики, економіки
13. Право в системі регулювання суспільних відносин
14. Норма права
15. Правотворчість
16. Поняття та види форм (джерел) права
17. Нормативно-правовий акт: поняття та ознаки
18. Система права: поняття, структура
19. Правова система: поняття, структура
20. Систематизація законодавства
21. Поняття та основні ознаки правових відносин
22. Юридичні факти: поняття, види
23. Застосування юридичних норм
24. Тлумачення норм права
25. Механізм правового регулювання
26. Правопорушення: поняття, ознаки, види
27. Юридична відповідальність
28. Правосвідомість і правова культура
29. Правомірна поведінка
30. Законність і правопорядок

5.1.3. Теми наукових робіт

1. Вертикальна структура законодавства України.
2. Держава, засоби масової інформації і право.
3. Державний службовець: поняття, види.
4. Ефективність актів застосування норм права.
5. Законність та дисципліна.
6. Законність та доцільність.
7. Законність та політичний режим.
8. Законність у законотворчій діяльності.
9. Засоби формування правової культури в Україні.
10. Правозастосування як особлива форма реалізації норм права.
11. Конституційні засади правотворення в Україні.

12. Конституційні засади формування правової держави в Україні.
13. Конфедерація – суперечливість наукових підходів.
14. Критерії утворення галузей права.
15. Мусульманська правова система, її загальна характеристика.
16. Основні риси та особливості нормативно-правової сім'ї (романо-германської).
17. Основні риси та особливості прецедентної (англо-саксонської) правової сім'ї.
18. Основні сучасні концепції держави.
19. Перспективи формування громадянського суспільства в Україні.
20. Поняття правосуб'єктності.
21. Походження і розвиток теорії правової держави: історія і сучасність.
22. Правове виховання: поняття, принципи, засоби.
23. Принципи права України.
24. Проблема наступності у праві.
25. Професійна правосвідомість та правова культура.
26. Унітарні особливості державного устрою України.
27. Юридичні гарантії законності в Українській державі.
28. Юридичні колізії і способи їх вирішення.
29. Юридична помилка.
30. Деформація правосвідомості.

6. Методи навчання

Формування знань, вмінь та навичок забезпечується поєднанням лекційних та семінарських занять з виконанням завдань для самостійної підготовки. При цьому на проведення лекцій відводиться 16 годин, на проведення семінарських занять 14 години, та на самостійну роботу здобувачів вищої освіти 30 годин навчального часу.

Метою лекційного курсу «Основи правових знань: теорія держави та права» є ознайомлення здобувачів вищої освіти з основними поняттями, якими оперує юридична наука, розкриття змісту понятійно-категоріального апарату теорії держави та права з метою підготовки професіоналів, які мають високий рівень правосвідомості та правової культури, які в наступній діяльності зможуть володіти необхідними знаннями і практичними навичками для вирішення конкретних питань, пов'язаних з юриспруденцією; здібних самостійно і грамотно орієнтуватись у сучасних трудових відносинах, приймати виважені та обґрунтовані рішення в рамках своєї професійної компетенції.

На семінарських заняттях з дисципліни використовуються методи навчання: коротке пояснення, аналізу, тренування здобувачів вищої освіти для придбання ними навичок у правильному формулюванні складних юридичних понять і категорій.

Самостійна робота за кожною темою передбачає вивчення лекційного матеріалу, навчальну літературу згідно з переліком, що додається до навчальної

програми дисципліни; складання та опанування словника основних понять та категорій за кожною темою; складання опорного конспекту питань для обговорення на семінарському занятті з розробкою відповідних схем; виконання індивідуального навчально-дослідного завдання, що передбачає опрацювання систематичного каталогу бібліотеки та репозитарію ХНУВС; роботу з джерелами та науковою літературою; роботу над підготовкою змісту рефератів до кожної теми.

7. Перелік питань та завдань, що виносяться на підсумковий контроль (екзамен)

1. Наука «теорія держави і права», її предмет, методологія пізнання, функції, місце в системі юридичних наук.
2. Первісний лад: структура, організація соціальної влади.
3. Основні теорії виникнення держави.
4. Поняття держави, її основні ознаки.
5. Влада, її поняття, види у суспільстві. Державна влада: поняття, ознаки, співвідношення державної влади і держави.
6. Сутність держави.
7. Тип держави. Формаційний та цивілізаційний підходи до його визначення.
8. Функції держави: поняття, види, правові форми здійснення.
9. Поняття і ознаки громадянського суспільства. Співвідношення громадянського суспільства і держави.
10. Політична система суспільства: поняття, структура.
11. Держава у політичній системі суспільства, її взаємодія з політичними партіями та іншими об'єднаннями громадян.
12. Поняття державного суверенітету, його співвідношення з суверенітетом народу і суверенітетом нації. Україна як суверенна держава.
13. Поняття та ознаки демократичної держави. Україна як демократична держава.
14. Форми демократії. Референдум в Україні: поняття, види, юридична природа.
15. Поняття та ознаки соціальної держави. Україна як соціальна держава.
16. Поняття та ознаки правової держави. Україна як правова держава.
17. Форма держави: поняття, структура. Форма державного правління: поняття, види.
18. Республіка як форма державного правління: поняття, види. Особливості республіканського правління в Україні.
19. Форма державного устрою: поняття, види. Державний устрій України.
20. Унітарна і федеративна держава: поняття, ознаки, види.
21. Поняття та основні види державного (політичного) режиму. Політичний режим в Україні.
22. Механізм держави: поняття, ознаки, структура.
23. Орган держави: поняття, ознаки, компетенція. Класифікація державних органів.

24. Державні органи, передбачені Конституцією України.
25. Державне управління: поняття, суб'єкти.
26. Місцеве самоврядування в Україні: поняття, суб'єкти.
27. Державна служба: поняття, ознаки, види.
28. Державний контроль: поняття, основні види.
29. Поняття та основні види державного примусу.
30. Теорія розподілу влад, її реалізація в сучасних країнах світу.
31. Загальна характеристика органів законодавчої, виконавчої та судової влади.
32. Система "стримувань та противаг": поняття, основні цілі, втілення в Україні відповідно до положень її Основного Закону
33. Соціальні норми у первісному ладі. Виникнення права.
34. Поняття об'єктивного і суб'єктивного права, їх співвідношення .
35. Основні правомірні способи захисту суб'єктивних прав.
36. Основні теорії права та сучасні підходи до праворозуміння.
37. Функції права: поняття, види.
38. Соціальна цінність права. Співвідношення права і закону.
39. Принципи права: поняття, види, значення в юридичній діяльності.
40. Принцип верховенства права.
41. Співвідношення національного і міжнародного права.
42. Право і політика. Правова політика.
43. Право і економіка.
44. Права людини: поняття, ознаки, види. Теорія трьох поколінь прав людини.
45. Права та свободи людини і громадянина. Основні та інші права людини і громадянина.
46. Гарантії прав, свобод людини та громадянина: поняття, види.
47. Правовий статус громадянина : поняття, структура, види.
48. Законний інтерес як правова категорія: поняття, види, співвідношення з суб'єктивними правами та юридичними обов'язками.
49. Поняття правової системи суспільства. Основні типи правових систем світу, їх загальна характеристика. Місце правової системи України в типології правових систем.
50. Система права: поняття, структура. Поняття галузі та інституту права. Критерії (підстави) розподілу норм права по галузям права.
51. Публічне і приватне право.
52. Система законодавства: поняття, структура. Співвідношення системи законодавства і системи права.
53. Вертикальна структура системи законодавства України.
54. Поняття і форми систематизації законодавства.
55. Соціальні норми: поняття, види.
56. Співвідношення норм права і норм моралі.
57. Значення норм моралі для правотворчості та реалізації права.
58. Право і технічні норми.
59. Право і корпоративні норми.
60. Право і релігійні норми.

61. Норми права: поняття, ознаки.
62. Структура норми права. Види структурних елементів норм права.
63. Види норм права за рівнем правового регулювання та юридичною силою .
64. Види норм права за методом правового регулювання та характером диспозиції.
65. Види норм права за функцією в правовому регулюванні, дією в часі, на коло суб'єктів, сферою територіальної дії.
66. Спеціалізовані норми права, їх види.
67. Способи викладення норм права в статтях нормативно-правових актів.
68. Норма права і стаття закону, їх співвідношення.
69. Поняття правотворчості, її функції та основні принципи. Співвідношення понять "правотворчість" і "правоутворення".
70. Стадії та види правотворчості.
71. Оприлюднення актів парламенту, глави держави, уряду в Україні та строки набрання ними чинності.
72. Нормативно-правовий акт: поняття, ознаки. Поняття юридичної сили нормативно-правового акту, їх види за юридичною силою.
73. Закон: поняття, ознаки, види.
74. Конституція: поняття, сутність, види. Конституція України.
75. Підзаконні нормативно-правові акти: поняття, класифікація.
76. Дія нормативно-правових актів у часі.
77. Дія нормативно-правових актів у просторі та щодо кола осіб.
78. Поняття «законодавство». Тлумачення терміна «законодавство» Конституційним Судом України.
79. Юридична колізія: поняття, види, способи вирішення. Колізійні норми права.
80. Укази Президента України, їх види, юридична сила. Інститут контрасигнації.
81. Підзаконні нормативні акти місцевих органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні.
82. Відомчі та локальні нормативні акти.
83. Тлумачення норм права: поняття, причини, мета, способи.
84. Буквальне, розширювальне, обмежувальне тлумачення норм права.
85. Офіційне та неофіційне тлумачення норм права: поняття, види.
86. Акти офіційного тлумачення норм права: поняття, види.
87. Форми (джерела) права: поняття та види. Багатозначність терміна “джерело права”.
88. Нормативно-правовий договір як джерело права. Міжнародно-правові договори: поняття, види, місце в системі законодавства України.
89. Судовий прецедент як джерело права. Прецеденти Європейського суду з прав людини, їх значення для правової системи України.
90. Поняття реалізації норм права. Поняття та основні форми безпосередньої реалізації норм права.
91. Застосування норм права: поняття, ознаки.
92. Основні стадії застосування норм права.

93. Акт застосування норм права: поняття, ознаки, види.
94. Співвідношення нормативно-правового акту, акту тлумачення і акту застосування норм права.
95. Прогалини у праві: поняття, засоби їх подолання.
96. Правовідносини: поняття, основні ознаки, види.
97. Взаємозв'язок норми права і правового відношення.
98. Склад (структура) правовідносин.
99. Суб'єктивні права та юридичні обов'язки: поняття, структура.
100. Суб'єкти правовідносин, їх види. Держава як суб'єкт правовідносин.
101. Юридична особа: поняття, ознаки, види.
102. Правосуб'єктність фізичних і юридичних осіб: поняття, склад.
103. Поняття та види об'єктів правовідносин.
104. Юридичні факти: поняття і класифікація. Фактичний склад.
105. Правомірна поведінка: поняття, ознаки, види.
106. Правопорушення: поняття, ознаки, види.
107. Зловживання правом: поняття, ознаки, види.
108. Склад правопорушення: поняття, структура.
109. Юридична відповідальність: поняття, ознаки.
110. Види і принципи юридичної відповідальності.
111. Підстави юридичної відповідальності.
112. Співвідношення суб'єкта правопорушення та суб'єкта юридичної відповідальності.
113. Правосвідомість: поняття, ознаки, структура, види.
114. Роль правосвідомості в правотворчості і реалізації права.
115. Правова культура особи і суспільства: поняття, структура.
116. Деформація правосвідомості: поняття, основні види. Правовий нігілізм.
117. Поняття законності та правопорядку, їх співвідношення.
118. Поняття, види, способи і типи правового регулювання.
119. Механізм правового регулювання, його елементи і стадії.
120. Юридична техніка: поняття, структура.

8. Критерії та засоби оцінювання результатів навчання здобувачів

Контрольні заходи включають у себе поточний та підсумковий контроль.

Засобами оцінювання результатів навчання є залік; тести; есе; презентації результатів виконаних завдань та досліджень; інші види індивідуальних та групових завдань.

Поточний контроль. До форм поточного контролю належить оцінювання:

- рівня знань під час семінарських занять;
- якості виконання самостійної роботи.

Поточний контроль здійснюється під час проведення семінарських занять і має на меті перевірку набутих здобувачем вищої освіти (далі – здобувач) знань, умінь та інших компетентностей з навчальної дисципліни.

У ході поточного контролю проводиться систематичний вимір приросту знань, їх корекція. Результати поточного контролю заносяться викладачем до

журналів обліку роботи академічної групи за національною системою оцінювання («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно»).

Оцінки за самостійну роботу виставляються в журналі обліку роботи академічної групи окремою графою за національною системою оцінювання («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно»). Результати цієї роботи враховуються під час виставлення підсумкових оцінок.

При розрахунку успішності здобувачів враховуються такі види робіт: навчальні заняття (семінарські); самостійна робота (виконання домашніх завдань, ведення конспектів першоджерел та робочих зошитів, підготовка наукових робіт, публікацій, виступи на наукових конференціях, семінарах та інше). Вони оцінюються за національною системою оцінювання («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно»).

Здобувач, який отримав оцінку «незадовільно» за навчальні заняття або самостійну роботу, зобов'язаний перескласти її.

Загальна кількість балів (оцінка), отримана здобувачем за семестр перед підсумковим контролем, розраховується як середньоарифметичне значення з оцінок за навчальні заняття та самостійну роботу, та для переводу до 100-бальної системи помножується на коефіцієнт **10**.

$$\frac{\text{Загальна кількість балів (перед підсумковим контролем)}}{\left(\frac{\text{Результат навчальних занять за семестр}}{\text{Результат самостійної роботи за семестр}} \right) \cdot 10} *$$

Підсумковий контроль. Підсумковий контроль проводиться з метою оцінки результатів навчання на певному ступені вищої освіти або на окремих його завершених етапах.

Для обліку результатів підсумкового контролю використовується поточно-накопичувальна інформація, яка реєструється в журналах обліку роботи академічної групи. Результати підсумкового контролю з дисциплін відображаються у відомостях обліку успішності, навчальних картках здобувачів, залікових книжках. ***Присутність здобувачів на проведенні підсумкового контролю (заліку) обов'язкова.*** Якщо здобувач вищої освіти не з'явився на підсумковий контроль (залік), то науково-педагогічний працівник ставить у відомість обліку успішності відмітку «не з'явився».

Підсумковий контроль (залік) оцінюється за національною шкалою. Для переводу результатів, набраних на підсумковому контролі, з національної системи оцінювання в 100-бальну вводиться коефіцієнт **10**, таким чином максимальна кількість балів на підсумковому контролі (екзамені, заліку), які використовуються при розрахунку успішності здобувачів, становить **50**.

Підсумкові бали з навчальної дисципліни визначаються як сума балів, отриманих здобувачем протягом семестру, та балів, набраних на підсумковому контролі (екзамені, заліку).

*Підсумкові бали
навчальної*

*Загальна кількість балів
(перед підсумковим*

*Кількість балів за
підсумковим контролем*

Здобувач вищої освіти, який під час складання підсумкового контролю (залік) отримав незадовільну оцінку, складає його повторно. Повторне складання підсумкового заліку допускається не більше двох разів з кожної навчальної дисципліни: один раз – викладачеві, а другий – комісії, до складу якої входить керівник відповідної кафедри та 2-3 науково-педагогічних працівники.

Якщо дисципліна вивчається протягом двох і більше семестрів з семестровим контролем у формі екзамену чи заліку, то результат вивчення дисципліни в поточному семестрі визначається як середньоарифметичне значення балів, набраних у поточному та попередньому семестрах.

<i>Підсумкові бали навчальної дисципліни</i>	<i>Підсумкові бали за поточний семестр</i>	<i>Підсумкові бали за попередній семестр</i>	2
--	--	--	---

У цьому розділі також повинні бути розроблені чіткі критерії оцінювання здобувачів вищої освіти під час поточного контролю (*робота на семінарських заняттях, самостійна робота, виконання індивідуальних творчих завдань*) та підсумкового контролю. Кафедра визначає вимоги до здобувачів стосовно засвоєння змісту навчальної дисципліни, а саме: кількість оцінок, яку він повинен отримати під час аудиторної роботи, самостійної роботи. Наприклад:

Робота під час навчальних занять	Самостійна робота	Підсумковий контроль
Отримати не менше 4 позитивних оцінок	Підготувати конспект за темою самостійної роботи, виконати домашнє завдання, вести конспекти першоджерел та робочих зошитів, підготувати наукові роботи, публікації, виступи на наукових конференціях, семінарах та інше	Отримати за підсумковий контроль не менше 30 балів

9. Шкала оцінювання: національна та ECTS

Оцінка в балах	Оцінка за національною шкалою	Оцінка	
		Оцінка	Пояснення
97-100	Відмінно («зараховано»)	A	«Відмінно» теоретичний зміст курсу засвоєний цілком, потрібні практичні навички роботи з освоєним матеріалом сформовані, усі навчальні завдання, які передбачені програмою навчання, виконані в повному обсязі, відмінна робота без помилок або з однією незначною помилкою
94-96			
90-93			

85-89	Добре («зараховано»)	В	«Дуже добре» теоретичний зміст курсу засвоєний цілком, потрібні практичні навички роботи з освоєним матеріалом в основному сформовані, усі навчальні завдання, які передбачені програмою навчання, виконані якість виконання більшості з них оцінена числом балів, близьким до максимальною, робота з двома-трьома незначними помилками
80-84			
75-79		С	«Добре» - теоретичний зміст курсу засвоєний ЦІЛКОМ, практичні навички роботи з освоєним матеріалом в основному сформовані, усі навчальні завдання, які передбачені програмою навчання, виконані якість виконання жодного з них не оцінена мінімальним числом балів, деякі вати завдань виконані з помилками, робота з декількома незначними помилками, або з однією-двома значними помилками
70-74	Задовільно («зараховано»)	D	«Задовільно» - теоретичний зміст курсу засвоєний частково, але прогалини не носять істотний характер, потрібні практичні навички роботи з освоєним матеріалом в основному сформовані, більшість передбачених програмою навчати навчальних завдань виконана, деякі з виконаних завдань містять помилки, робота з трьома значними помилками
65-69			
60-64		Е	«Достатньо» - теоретичний зміст курсу засвоєний частково, деякі практичні навички роботи несформовані, частина передбачених програмою навчання навчальних завдань не виконана або якість виконання деяких з них: оцінена числом балів, близьким до мінімального, роботам що задовольняє мінімуму критеріїв оцінки
40-59	Незадовільно («не зараховано»)	FX	«Умовно незадовільно» – теоретичний зміст курсу освоєний частково, необхідні практичні навички роботи не сформовані, більшість передбачених програм навчання, навчальних завдань не виконано, або якість їхнього виконання оцінено числом балів, близьким до мінімального; при додатковій самостійній роботі над матеріалом курсу можливе підвищення якості виконання навчальних завдань (з можливістю повторного складання), робота, що потребує доробки
21-40			
1-20		F	«Безумовно незадовільно» – теоретичний зміст курсу не освоєно, необхідні практичні навички роботи не сформовані, всі виконані навчальні завдання містять грубі помилки, додаткова самостійна робота над матеріалом курсу не приведе до значимого підвищення якості виконання навчальних завдань, робота, що потребує повної переробки

10. Рекомендована література

Основна:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
2. Про проголошення незалежності України : Постанова Верховної Ради України; Акт від 24.08.1991 р. № 1427-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1427-12>.
3. Декларація про державний суверенітет України : Декларація від 16.07.1990 р. № 55-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#Text>
4. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 р. № 5076-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>.
5. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23.02.2006 р. № 3477-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text>.
6. Про громадські об'єднання : Закон України від 22.03.2012 р. № 4572-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text>
7. Про громадянство України : Закон України від 18.01.2001 р. № 2235-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text>
8. Про державну реєстрацію нормативно-правових актів міністерств та інших органів виконавчої влади : Указ Президента України від 03.10.1992 р. № 493/92. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/731-92-п#Text>
9. Про державну службу : Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>
10. Про Дисциплінарний статут Національної поліції України : Закон України від 15.03.2018 р. № 2337-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2337-19#Text>
11. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20.10.2014 р. № 1706-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>
12. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 08.09.2005 р. № 2866-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text>
13. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>
14. Про Кабінет Міністрів України : Закон України від 24.02.2014 р. № 794-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18#Text>
15. Про Конституційний Суд України : Закон України від 13.07.2017 р. № 2136-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text>
16. Про міжнародні договори України : Закон України від 29.06.2004 р. № 1906-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text>
17. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text>
18. Про місцеві державні адміністрації : Закон України від 09.04.1999 р. № 586-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14#Text>
19. Про національні меншини (спільноти) України : Закон України від

- 13.12.2022 р. № 2827-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2827-20#Text>.
20. Про національну безпеку : Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.
21. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.
22. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності : Закон України від 13.12.2022 р. № 2834-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text>.
23. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2011 р. № 2402-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>.
24. Про політичні партії в Україні : Закон України від 05.04.2001 р. № 2365-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2365-14#Text>
25. Про Порядок оприлюднення у мережі Інтернет інформації про діяльність органів виконавчої влади : Постанова Кабінету Міністрів України від 04.01.2002 р. № 3. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3-2002-%D0%BF#Text>.
26. Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності : Указ Президента України від 10.06.1997 р. № 503/97. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/503/97#Text>.
27. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
28. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства : Закон України від 22.09.2011 р. № 3773-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17#Text>.
29. Про правотворчу діяльність : Закон України від 24.08.2023 р. № 3354-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text>.
30. Про приєднання України до Статуту Ради Європи : Закон України від 31.10.1995 р. № 398/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/398/95-%D0%B2%D1%80#Text>.
31. Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text>.
32. Про ратифікацію Конвенції про захист прав і основоположних свобод людини 1950 року, Першого протоколу та протоколів №№ 2,4,7 та 11 до Конвенції : Закон України від 17.07.1997 р. № 475/97. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475/97-%D0%B2%D1%80#Text>.
33. Про свободу совісті та релігійні організації : Закон України від 23.04.1991 р. № 987-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12#Text>.
34. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 Р. № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>.
35. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини : Закон України від 23.12.1997 р. № 776/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776/97-vp#Text>
36. Про центральні органи виконавчої влади : Закон України від 17.03.2011 р. № 3166-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17#Text>
37. Про Регламент Верховної Ради України : Закон України від

- 10.02.2010 р. № 1861-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-17#Text>.
38. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
39. Теорія держави та права : навч. посіб. / за заг. ред. С. Д. Гусарєва. Київ : 7БЦ, 2022. 472 с.
40. Теорія держави і права : підручник / за заг. ред. О. М. Бандурки; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. 416 с.
41. Крестовська Н. М., Матвєєва Л. Г., Тицька Я. О., Атаманова Н. В., Арабаджи Н. Б. Теорія держави і права : навчальний посібник. Одеса : Міжнародний гуманітарний ун-т, 2021. 193 с.
42. Тополєвський Р. Б., Федіна Н. В. Теорія держави і права : навч. посібник. Львів : ЛьвДУВС, 2020. 268 с.
43. Бурдін М. Ю., Логвиненко І. А., Лазарєв В. В. Теорія держави та права у визначеннях та схемах : довідник. Харків : ХНУВС, 2021. 108 с.

Додаткова:

1. Атаманова Н. Проблемні питання застосування норм права. Підприємництво, господарство і право. 2021. № 2. С. 164–169.
2. Бандура С. І. Соціальна держава як результат ефективної соціальної політики. Інвестиції: практика та досвід. 2016. № 12. С. 92–95.
3. Барабаш О. О. Правосвідомість, правопорядок та законність як чинники правомірної поведінки. Форум права. 2018. № 3. С. 6-12.
4. Бичков І. Г. Щодо місця Конституційного Суду України в механізмі стримувань і противаг. Підприємництво, господарство і право. 2020. № 3. С. 224–229.
5. Білоус О. Тлумачення норм права: поняття та сутність. National law journal: theory and practice. 2020. № 5. С. 46–53.
6. Бліхар М. Сутність юридичної відповідальності в правовій доктрині України. Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія : Юридичні науки. 2020. Т. 7. № 4. С. 161-168.
7. Богів Я. С. До питання про сутність суверенітету: теоретико-правовий аспект. Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». 2018. № 2(18). С. 1-16.
8. Боняк В. О. Поняття «норма права» в сучасній правничій науці. Право і суспільство. 2018. № 3. Ч. 1. С. 15–18.
9. Бражник В. О., Сидоренко Д. А. До питання обмеження прав і свобод людини в умовах дії спеціального правового режиму. Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". 2018. № 9(3). С. 10–14.
10. Вакарюк Л. В. Поняття та сутність правового режим. Публічне право. 2018. № 1(29). С. 223-229.
11. Васильченко О. П., Матат А. В. Конституційні права людини : зміст, функції та рамки обмеження. Права людини в Україні та у зарубіжних країнах : проблеми теорії та нормативно-правової регламентації : колективна монографія / Національний університет "Одеська юридична академія". Львів;

Торунь : Ліга-Прес, 2020. С. 45–66.

12. Вовк П. Правова держава : вітчизняні наукові підходи до змісту поняття. *Юридичний вісник*. 2020. № 1. С. 19–23.
13. Волкова І. Види юридичних фактів-станів. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 1. С. 114-118.
14. Галас В. І., Попович Т. П. Елементний склад форми держави : теоретико-правовий аналіз. *Регіональні студії*. 2017. Вип. 10. С. 13-17.
15. Гапотій В. Д., Жильцов О. Л., Воржевітіна Г. І. Основні правові системи світу : навчальний посібник. Мелітополь : ФОП Однорог Т.В., 2019. 279 с.
16. Гончаров А. В., Гончаров М. В. Розвиток правової свідомості студентів юридичного профілю. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. №81. Т. 1. С. 16-19.
17. Дзьобань О. П., Жданенко С. Б. Права людини і національна безпека: філософсько-правові аспекти взаємозв'язку. *Інформація і право*. 2020. № 2(33). С. 9–22.
18. Загребельна Н. Юридична відповідальність з позиції справедливості та дієвості: сучасні реалії та поняття. *Political and Legal Studies*. 2022. Vol. 1. Issue 4. С. 63-73.
19. Загуменна Ю. О., Лазарєв В. В., Сидоренко А. Ю. Відомча нормотворчість в Україні : досвід комплексного аналізу : монографія. Харків : Планета-Прінт, 2021. 228 с.
20. Заставська Л. П., Терещенко Л. О. Проблематика об'єкта правовідносин у системі правових категорій. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка*. 2019. Т. 1. № 85. С. 31-37.
21. Зелена І. Поняття інституту юридичної відповідальності у приватному праві. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 1. С. 176-181.
22. Кельман М. С., Стратонов В. М. Загальна теорія права : підручник. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2020. 742 с.
23. Кононенко В. В., Лапшин С. А. Громадянське суспільство та держава : співвідношення в публічному управлінні. *Державне управління : удосконалення та розвиток*. 2020. № 8. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/8_2020/3.pdf.
24. Кононенко Ю. С., Джолос С. В. Демократія: критичний погляд. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. № 81. Т. 1. С. 32-39.
25. Котик Г. В. Поняття та види систематизації законодавства. *Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету*. 2020. Вип. 32. С. 14-18.
26. Кравцова З. С. Співвідношення понять «механізм держави» та «механізм здійснення державної влади» : конституційно-правовий аспект. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 10. С. 91-94.
27. Кравчук С. Й. Взаємодія правової і політичної систем в Україні: проблеми та шляхи їх вирішення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. №81. Т. 1. С. 47-52.

28. [Кравчук С. Й. Основи теорії держави і права : навч. посібник. Київ : Видавничий дім "Кондор", 2018. 192 с.](#)
29. [Лазарєв В. В. Концепції розуміння сутності категорії «зловживання правом». *Право і безпека*. 2023. № 1\(88\). С. 179–189. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2023.1.16>.](#)
30. [Лазарєв В. В. Тлумачення юридичної термінології Конституційним Судом України. *Право і безпека*. 2020. № 79\(4\). С. 116–121.](#)
31. [Лепех Ю. Питання про співвідношення понять «правотворчість» та «нормотворчість». *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія : Юридичні науки*. 2016. № 855. С. 225–231.](#)
32. [Лісовська Ю. П., Лісовський П. М., Подоляка С. А. Правова держава : історія, теорія, методологія : навч. посіб. Київ : Видавничий дім «Кондор», 2018. 348 с.](#)
33. [Макаренко Л. П. Співвідношення понять «джерело прав» та «форма права» : теоретико-понятійний аспект. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018. № 6. Т. 1. С. 28–30.](#)
34. [Марущак О. А. Функції держави: визначення поняття. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2019. № 3\(65\). С. 17-21.](#)
35. [Москальчук Ю. Г. Система стримувань і противаг як ефективний засіб досягнення взаємодії у роботі органів законодавчої, виконавчої та судової влади в Україні. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2020. Вип. 16. С. 19–23.](#)
36. [Новікова М. В. Загальнотеоретичні підходи до визначення поняття «джерела права». *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. № 2\(111\). С. 71-75.](#)
37. [Образцова В. В. Механізм стримувань та противаг у публічно-управлінських відносинах. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 20. С. 107–112.](#)
38. [Переш І. Є., Бариська Я. О. Теоретичні характеристики правомірної поведінки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія "Право"*. 2019. Вип. 59. Т. 1. С. 66–69.](#)
39. [Попова О. В. Нормотворчий процес та правозастосування : навчальний посібник. Київ : НУБіП України, 2022. 168 с.](#)
40. [Рябовол Л. Т. Громадянське суспільство як наукова категорія та предмет правових досліджень. *Наукові записки. Серія: Право*. 2020. № 9. С. 4-8.](#)
41. [Соколова І. О. Правова природа політичних режимів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 6. С.47-49.](#)
42. [Самофалов Л. П., Самофалов О. Л. Теоретичні аспекти знань про склад правопорушення та їх практичне значення. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. № 1. С. 56-60.](#)
43. [Сердюк І. А. Реалізація норм права : питання термінологічної визначеності та змістовної наповненості. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 1. С. 74-78.](#)
44. [Слинько Д. В. Юридичний процес : історія, теорія, практика : монографія. Харків : НТМТ, 2017. 415 с.](#)

45. [Соболь Є. Ю., Габелко В. О. Суспільний розвиток: співвідношення формаційного та цивілізаційного підходів. Наукові записки. Серія : Право. 2022. № 12. С. 4-9.](#)
46. [Стрибко Т., Бойченко С. Правова поведінка як складник правосвідомості : загальнотеоретичний аналіз. Підприємництво, господарство і право. 2020. № 4. С. 257–261.](#)
47. [Субота С. І. Особливості взаємодії громадянського суспільства та поліції в умовах демократичного режиму. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. № 3. С. 41–44.](#)
48. [Тацій В. Я., Данильян О. Г. Правова культура та державотворчі процеси в сучасній Україні : проблеми взаємовпливу. Державне будівництво та місцеве самоврядування. 2019. Вип. 38. С. 11–25.](#)
49. [Теорія держави і права в схемах та таблицях : навчальний посібник / кол. авт.; за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ : «Хай-Тек Прес», 2020. 296 с.](#)
50. [Теплюк М., Ющик О. Характеристика об'єкта як необхідна умова правового регулювання. Право України. 2022. № 12. С. 26-36.](#)
51. [Ткаля О., Шелудько А. Загальні принципи організації та діяльності державного апарату. Підприємництво, господарство і право. 2019. № 11. С. 274-279.](#)
52. [Томко В. Особливості діалектичного поєднання категорій "право" і "норма права". Підприємництво, господарство і право. 2016. № 3. С. 137–141.](#)
53. [Трещов М., Мунько А. Сучасна форма правління в Україні : науково-практичний дискурс. Науковий вісник: Державне управління. 2022. № 2\(12\). С. 182-193.](#)
54. [Уварова О. О. Права жінок та гендерна рівність : навчальний посібник. Київ : ФОП Голембовська О. О., 2018. 204 с.](#)
55. [Федіна Н. В. Генеза тлумачення норм права. Право і суспільство. 2018. № 1. С. 46–51.](#)
56. [Флоря А. Р., Лісна І. С. Судовий прецедент у правовій системі США. Право та державне управління. 2017. № 4\(29\). Т. 1. С. 33–37.](#)
57. [Чукаєва В. О. До проблеми типології правової системи сучасної України. Juris Europensis Scientia. 2020. Вип. 4. С. 20–24.](#)
58. [Щербак Н. В. Міжнародні стандарти з питань гендерної рівності та їх упровадження в Україні \(в умовах реформування державного управління\). Право та державне управління. 2020. № 4. С. 153–165.](#)

Інформаційні ресурси в інтернеті

1. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <http://portal.rada.gov.ua/>.
2. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. URL: <https://www.kmu.gov.ua>.
3. Офіційний сайт Уповноваженого Верховної Ради України. URL: <https://ombudsman.gov.ua/>.
4. Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: <http://www.president.gov.ua/>.

5. Офіційний сайт Ради національної безпеки і оборони України. URL: <http://www.rainbow.gov.ua>.
6. Наукова бібліотека Харківського національного університету внутрішніх справ. URL: <https://lib.univd.edu.ua/>.
7. «WikiLegalAid» довідково-інформаційна платформа правових консультацій. URL: <https://wiki.legalaid.gov.ua/>.
8. Онлайн курс «Права людини для держслужбовців». URL: <http://surl.li/jnoza>.